

Ivan Milotić,

Rimska vojnička diploma iz Umaga,

Umag: Gradska knjižnica Umag, 2009., 151 str.

Knjiga *Rimska vojnička diploma iz Umaga*, pri čijem je pisanju autor kombinirao metode nekoliko znanosti, donosi pravno-povijesnu analizu jedne rimske vojničke diplome pronađene kraj Umaga. Knjiga je podijeljena na dva veća dijela koja se sastoje od po nekoliko poglavlja. U prvom dijelu autor iznosi analizu općenite problematike vojničkih diploma u rimskome društvu, dok je drugi dio isključivo posvećen analizi primjerka vojničke diplome iz Jeca kraj Umaga.

Nakon “Riječi autora” i “Popisa kratica” izvora korištenih pri pisanju knjige, u “Uvodu” (13-14) nam autor donosi neke općenite podatke o antičkim epigrafskim svjedočanstvima te o samom nazivu povijesnog izvora ispisanoga na brončanoj pločici koji je predmet ove knjige. Naime, ta je diploma pronađena kraj Jeca, ali, zbog ustaljenosti u literaturi naziva koji je povezuje s najbližim većim mjestom, Umagom, autor je svoju knjigu nazvao *Rimska vojnička diploma iz Umaga*.

Prvi dio knjige započinje poglavljem “O nazivlju rimskih vojničkih diploma” (15-16), u kojem autor ističe da se nazivlje proteže od prvih svjedočanstva koja ih nazivaju *tabulae aerae* do samog naziva *diploma*, koji se ustalio tijekom 19. stoljeća.

Slijedi poduže poglavlje “Kontekst nastanka i razvoja rimskih vojničkih diploma” (17-56), podijeljeno na više manjih potpoglavlja. U prvom od njih (“Povijesne okolnosti prije nastanka vojničkih diploma”, (17-26), autor je uz kronološki pregled posljednjih stoljeća Republike istaknuo nekoliko važnih trenutaka važnih za razvoj pravnoga položaja vojske u rimskoj državi. Tako se taj položaj može pratiti od vremena kada je vojska bila formirana samo uslijed pojave neposredne vojne opasnosti, preko reformi Gaja Marija, do autoritarnih vojskovođa prvoga stoljeća pr. n. e., koji su si davanjem privilegija vojnicima osiguravali njihovu vjernost, a time i svoju moć. Slijedi “Pojava vojničkih diploma za cara Klaudija i njihov razvoj” (27-31), gdje autor ističe činjenicu da se izdavanje prve diplome datira za 52. godinu n. e. U vrijeme Klaudija diploma postaje carska konstitucija koja se u obliku dekreta o dodjeli povlastica individualizirala na točno određenoga vojnika i eventualno na članove njegove obitelji. U potpoglavlju “Razlozi dodjele rimskih vojničkih diploma” (32-35) autor navodi nekoliko hipoteza glede razloga dodjele

diploma te se priklanja tezi da su one ustaljeno sredstvo dodjele određenih povlastica nakon isteka propisanoga roka službovanja. U sljedećem je dijelu, "Dodjela ius conubii" (36-43), osvrst na pravo rimskoga vojnika na brak te kronologija važnijih trenutaka vezanih za tu problematiku. Naime, do cara Septimija Severa vojniku je bilo zabranjivano sklapanje braka tijekom vojne službe te autor ističe apsurdnost takvih propisa u rimskom društvu koje je trebalo vojnu službu učiniti primamljivom. Nadalje, u cjelini pod nazivom "Oblik vojničke diplome" (44-46) autor nam daje podatke kako je diploma fizički izgledala, kao dvije brončane pločice međusobno spojene žicom, i razloge takvog oblika. U dijelu "Svjedoci na rimskim vojničkim diplomama" (47-48) autor govori o svjedocima, koji su najčešće bili suborci onoga komu je dodijeljena diploma te koji su trebali dati iskaz u slučaju da se pojavi sumnja glede vjerodostojnosti, potpunosti ili značenja teksta na vanjskome dijelu vojničke diplome. U potpoglavljima "Publikacija rimskih vojničkih diploma" (49-50) i "Pravna narav rimskih vojničkih diploma" (51-53) riječ je o tome kako su diplome, s obilježjima javne isprave, trebale kao i drugi pravni akti biti izložene na pročeljima zgrada na rimskom forumu, najčešće uz hramove i žrtvenike. Međutim, pretpostavlja se da je sadržaj diploma prepisivan s jedinstvene brončane pločice koja se nalazila u Rimu. Slijedi dio "Ostali oblici dodjele rimskog građanskog prava u razdoblju Carstva" (54), gdje autor spominje dodjele rimskog građanskog prava peregrinima bilo kao pojedincima ili cijelim plemenskim općinama. Autor je u tekstu pod naslovom "O broju vojničkih diploma i promjenama 140. godine" (55-56) pisao o drastičnome padu broja vojničkih diploma nakon 140. godine te o smanjenju njihove kvalitete, dimenzije i mase. Do toga je došlo zbog pražnjenja državnih i vojnih blagajni, a troškovi izdavanja diplome su preneseni na samog stjecatelja.

U posljednjem poglavlju prvoga dijela knjige, "Rimske vojničke diplome kao sredstvo pravne i društvene integracije" (57-63), Milić problem davanja rimskog građanskog prava stavlja u širi kontekst procesa romanizacije. Autor nam daje nekoliko podataka o tom procesu u posljednjim stoljećima Carstva, kada Italija prestaje imati dominantan položaj, a vojnu službu preuzima provincijalno stanovništvo.

U drugom dijelu knjige autor je proveo svestranu analizu rimske vojničke diplome iz mjesta Jeci. U prvome poglavlju toga dijela, "Okolnosti pronalaska rimske vojničke diplome" (64-67), autor nam daje neke osnovne podatke o mjestu i uvjetima u kojima je diploma nađena te navodi nekoliko radova koji spominju ili podrobnije obrađuju spomenutu diplomu.

U drugom poglavlju, “Epigrafske značajke vojničke diplome” (68-76), autor je, uz slike originala vojničke diplome iz Jeca, ispisao njezin tekst bez razjašnjenja, no s razjašnjenjem kratica. Pritom je odvojio tekst vanjske od teksta unutarnje strane sačuvane pločice. Slijedi rekonstrukcija i prijevod teksta.

Dalje, u poglavlju “Struktura i dijelovi vojničke diplome” (77-85), autor je tekst diplome podijelio u nekoliko dijelova te za svaki dao jednu kratku analizu, uz sliku originala s istaknutim dijelom teksta o kojem je riječ.

Sljedeća cjelina, “Povijesnopravna analiza vojničke diplome iz Jeca” (86-135), počinje analizom oblika vojničke diplome – njezinim dimenzijama, masom te debljinom. Milotić ističe degradaciju oblika i kvalitete vojničke diplome, kao i vulgarizaciju teksta ispisanog na njoj. Nadalje, autor donosi opširnu analizu formule vojničke diplome, u dijelovima, onim redosljedom kojime se ti dijelovi pojavljuju na inskripciji. Tako je proanalizirao imenovanje cara te iznio razloge zašto je naslovljen određenim titulama. Slijede analize oznake vojnih postrojbi stjecatelja diplome i dodjele *ius conubii*, rimskog ženidbenog prava. Autor je, također, datirao diplomu iz Jeca. Neposrednu dataciju, pomoću samog teksta i navedenog datuma, te posrednu, koristeći povijesno-epigrafske naznake iz diplome. Sljedeće što analizira je problem dvostrukog građanstva u vojničkoj diplomu, što se odnosi na ženu (peregrinku) i djecu stjecatelja, jer je on već bio rimskim građaninom. U potpoglavlju “Vojnička diploma iz Jeca i Constitutio Antoniniana” (121-122) autor smješta diplomu iz Jeca u skupinu diploma izdanih neposredno prije opće podjele rimskoga građanskog prava, koju je učinio car Karakala 212. godine. Autor je, također, stavio u povijesni kontekst gradske kohorte spomenute na diplomu iz Jeca. Riječ je o vojnim postrojbama čija je zadaća bilo obnašanje policijskih dužnosti u samome Rimu. Slijedi tekst o samome stjecatelju vojničke diplome iz Jeca, Luciju Vespeniju. Autor je dao analizu njegova imena, plemenskog podrijetla, nadimka i rodnog mjesta, uz nekoliko pretpostavki kako je mogao izgledati njegov životni put. Kako je jedan dio diplome govorio o tome gdje je deponiran taj pravni akt u Rimu, jedno poglavlje je posvećeno i tome. Na kraju, autor je spomenuo i svjedoke, čija su imena bila na drugoj ploči, koja nije pronađena, te se zbog toga ograničio samo na pretpostavke.

Knjiga završava zaključkom (136-137), sažetcima na talijanskome i engleskome jeziku (138-141) te popisom literature (142-151).

Rimska vojnička diploma iz Umaga Ivana Milotića donosi sveobuhvatan pogled na jedini istarski nalaz vojničke diplome te predstavlja nezaobilazno štivo za proučavanje rimske pravne povijesti vezane za vojsku. Međutim, ova

će knjiga zasigurno biti i važan izvor informacija vezanih kako za povijest svakodnevice u rimsko doba, tako i o tome tko se i kada nastanjivao na istarskome tlu te bi zasigurno trebala biti i poticaj daljnjim istraživanjima sličnih tema.

David Orlović

Egidio Ivetic,
L'Istria moderna 1500-1797, una regione confine,
Verona: Cierre edizioni, 2010., 188 str.

U sklopu knjižnice Biblioteca nordest – nuova serie (broj 88) u svibnju 2010. godine izdavačka kuća Cierre edizioni objavila je knjigu Egidia Iveticica pod naslovom *L'Istria moderna 1500-1797, una regione confine*. Riječ je o dopunjenom i prerađenom izdanju knjige objavljene od Centra za povijesna istraživanja Rovinj 1999. godine pod naslovom *L'Istria moderna – Un'introduzione ai secoli XVI-XVIII*.

U uvodu (9-14) autor objašnjava kako su razmjena ideja s kolegama o načinu kako pisati regionalnu povijest te nova istraživačka iskustva, ponajviše vezana uz istraživanje graničnih područja (kroz suradnju na projektu Triplex Confinium), rezultirala potrebom dopune i revizije prvog izdanja.

Novo je izdanje podijeljeno na tri glavna poglavlja: I. "Između Venecije i Habsburgovaca" (15-62), II. "Stanovništvo i resursi" (63-102), III. "Društvo i kultura" (103-152), dok su u prvom izdanju poglavlja bila četiri: I. "Između Republike i Carstva", II. "Ekonomska baza" i III. "Društvo", IV. "Historiografija".

U poglavlju (15-61) pod naslovom "Između Venecije i Habsburgovaca" problematizira Istru u razdoblju 1420. – 1797. kao granični prostor između dvaju vladara. Mletačka je Istra zauzimala 2/3 poluotoka, a habsburška 1/3. Dvije su se Istre razlikovale gospodarstvima, teritorijem, jezikom, kulturom, kao i dvama različitim političkim i upravnim modelima: prva je bila komunalna s gradovima, kontadima i pokojim feudom, a druga feudalna ("grozd feudalnih gospoštija između unutrašnjosti poluotoka i Kvarnera" koje su Habsburgovci od 1374. davali u zakup vazalima). Dvije su Istre bile mjesto sukoba, ali i mjesto susreta i suradnje. Autor Istru pokušava sagledati s mnogih aspekata. U geografskom smislu predlaže određenje Istre kao romboidnog tijela s tri